

Ylösousemus.

Leo Tolstoin „Ylösousemusta“ voi lukea kolmella tavalla: esteetikkona, yhteiskuntafilosoofina ja ihmisenä.

Jos lukee kirjan esteetikkona, ei saata olla ihastelematta Tolstoin kirjailijakykyä. Tolstoi on perinpohjainen realisti, hän kuvailee todellista elämää melkein valokuvaajan tarkkuudella, hänen tyyliinsä ei ole tekaistua. Siitä huolimatta hän ei vaikuta väsyttävästi tai pitkävetaisesti. Hän katsoo asioita omalla tavallaan ja hänen arvosteleva silmänsä kohtaa lukijaa joka rivillä. Hänen kuvaamistapansa on valtava; milloin hän viekottaa nauramaan, milloin itkemään. Tolstoita voi lukea vaikka kuinka kauvan. Kenties kuitenkin huomaa, että „Ylösousemuksen“ kolmas osa on kokoonpanoltaan heikko ja kirjan kokonaisuudelle miltei tarpeeton. Taiteelliselta kannalta se mielellään olisi saanut jäädä pois.

Jos kirjan sitävastoin lukee yhteiskuntafilosoofina, ei niitä liene monta, jotka liittyvät Tolstoin teorioihin ja yhtyvät hänen mielipiteisiinsä. „Vai niin, hän näkyy tässä romaanissaan käsittelevän vankila- ja kuritushuonekysymystä sekä kysymystä rangaistuksen oikeutuksesta yleensä,“ sanotaan jo alussa. Ja sitten pysytään valppaana koko ajan kirjaa lukiessa. Epäilemättä kertomuksen eloisuus tempaa mukaansa. Ainakin yksi osa lukijan omasta minästä on täydelleen Tolstoin puolella. Joka sivulla, missä hän kuvaa vankien kärsimyksiä, virkamiesten kykenemättömyyttä ymmärtämään omaa vastuunalaisuuttaan sekä sosiaalisen koneiston aikaansaamia tuhansia turhanpäiväisyyksiä, myönnetään epäilemättä tekijälle oikeus käytännöllisesti katsoen. Mutta heti kuin ryhdytään objektiivisesti tarkastamaan tekijän kantaa, ilmestyvät vastaväitteet, ja Tolstoin ehdottama ratkaisu – rangaistuksen täydellinen poistaminen – ei osottaudu mahdolliseksi panna käytäntöön meidän aikanamme. Selvästi onkin Tolstoin varma kanta tässä yhteiskunnallisessa kysymyksessä häntä ympäröivien olosuhteiden vaikuttama. Samanlaisessa piirissä tekisi mikä yhteishyvää harrastava sydän hyvänsä saman ehdotuksen kriittiselle järjelle, eikä siltä pidä unhottaa, että kun Tolstoi antaa subjektiviselle elämän kokemukselleen yhteiskunnallisen merkityksen, hän toiselta puolen on venäläinen ja toiselta puolen kaukaiseen tulevaisuuteen näkevä tietäjä. Ne kysymykset, jotka hän ratkaisee, pysyvät sentähden kysymyksinä useimmille vielä.

Aivan toista on kuitenkin lukea „Ylösousemusta“ puhtaasti inhimilliseltä kannalta. Itse asiassa toivoisin, että jokainen lukisi kirjan tällä tavoin, ja minä luulenkin, että suuri yleisö sen tekee. Kysymys on nyt, lukeeko kirjan ajatteleamalla vai ainoastaan pelkkänä romaanina. Jälkimäisessä tapauksessa on kenties hämmästys se tunne, joka lähinnä valtaa lukijan – hämmästys kirjan sankarin, ruhtinas Nechljudoffin johdosta. Katjuschaa kohtaan tuntee sääliä, joka säälintunne kertomuksen edetessä yhä kasvaa, mutta hänen entinen rakastajansa ei herätä lainkaan semmoista myötätuntoisuutta, kuin romaanisankarit ylipäänsä. Tämä riippuu siitä, että häneltä, vastakohtana „sankareille“, täydelleen riistetään kaikki personallinen lumousvoima. Sentähden sille, joka ei käsitä Nechljudoffin sieluntilaa, vaan luulee olevansa tekemisissä jonkun erityisen luonteenlajin kanssa Nechljudoff esiintyy arvoituksena tai tunteettoman jalona henkilönä, jota kohtaan ei tunne muuta kuin hämmästystä.

Mutta jos käsittää syyn Nechljudoffin menettelyyn, täytyy iloita siitä läpiläpeensä tarkasta todenmukaisuudesta, jolla Tolstoi häntä kuvaa. Silloin tietää, että hänen elämänsä merkittävin hetki oli se, jolloin kaikki hyvä hänen sielussaan kohosi korkeimmilleen, se hetki, jonka Tolstoi ensi osan 28:ssä luvussa esittää ja joka itse teossa on kertomuksen keskuksena, koska langat siinä ovat yhtyneet uudestaan erotukseen, mutta vastaiseen suuntaan. Silloin myös käsittää, että semmoinen tapaus kuin Nechljudoff on tyypillinen – joskaan ei aivan tavallinen vielä. Itse asiassa kirjan nimikin viittaa tähän: ihmissielun „ylösousemus kuolleista“ on se aihe, jota romaani esimerkin muodossa käsittelee. En voi sanoa, onko Tolstoi tahtonut tässä teoksessa myös esittää ylösousemusdogmin psykologisen selityksen, mutta sellainen oletus on lähellä.

Ei ole lainkaan väärin kutsua ihmisiä „kuolleiksi“, he eivät ole itsetietoisia henkisessä suhteessa. Henkinen elämä on siinä, missä henkinen tietoisuus on toimeenpanevana voimana; mutta useimmilla

meistä ei ole henkistä tietoisuutta. Työssämme meitä parhaasta päästä johtavat halumme ja himomme, oikkumme ja tapamme sekä itsekäs järkemme. Jokainen meistä kyllä tuntee jalot tunteet ja muutamina elämämme hetkinä toimimme jalojen päähänpistojen vaikutuksesta. Mutta siihenhän kaikki pysähtyykin – ymmärrys ei ole likimainkaan voitettu, puhumattakaan himollisesta luonnosta, ja me varjoamme entiseen, uniseen tylsyyteemme, kun tunne on haihtunut.

Joku on myös tehnyt lisäkokemuksen. (Itse asiassa olisi kaikkien kristittyjen pitänyt se tehdä.) Tämä kokemus on siinä, että erityisissä tilaisuuksissa tuntee itsensä piinatuksi siitä – etupäässä moraalista – valheellisuudesta, joka kaikkialla leimaa sekä ympäristön että oman elämän. Nämät kokemukset esiintyvät sielullisina tunteina tahi äkkinäisinä vivahduksina järjessä, ja niitä seuraa tavallisesti syvemmän totuuden ja eheämmän elämän kaipuu. Tuonlainen valmistusaika, jolloin henkinen tietoisuus ei vielä ole sielua valaissut, voi muutamille kestää monta vuotta, täynnä horjuvaisuutta. Tolstoi on antanut kuvan tästä valmistustaistelusta kuvaillessaan Nechljudoffin sieluntuskia siinä oikeudenkäynnissä, jossa hän esiintyi todistajana. Tolstoin kuva on tietysti kokoonpuserrettu tahi sovelluttava ihmisiin, joilla on varma taipumus hyvään. Joka tapauksessa seuraa tästä luonnollisen ja henkisen tietoisuuden välisestä taistelusta voitto jälkimäiselle, joka voitto useimmiten ilmenee samalla tavalla kuin Nechljudoffissa (28 luku, I osa) ja jota sentähden syystä voi kutsua sielun ylösnousemukseksi kuolleista.

Kuinka siis osottautuu tämä ylösnousemus? Ensiksikin siinä, että kaikki mikä ihmisessä itsessä on ollut jaloa, siis kaikki jalo, minkä hän on tuntenut, ei ajatellut (vert. Schiller: Allen gehört, was du denkst; dein eigen ist nur, was du fühlst) nousee kuin kuolleista ja kohdistuu yhdeksi ainoaksi niin valtavaksi tunteeksi, että se tempaa haltuunsa koko ihmisen, siis hänen älynsäkin, mikäli se on itsekäs. Toiseksi osottautuu tämä suuremman sielunmuutos siinä, että inhimillinen järki samalla saa henkistä valoa. Ennen – „luonnollisessa“ tilassa – ei ihminen tietänyt mistään päämäärästä elämässä. Hän joko eli vain päivää varten tahi oli hän itse asettanut päämäärän saavutettavakseen. Nyt hän äkkiä käsittää, että elämällä on edeltäpäin määrätty tarkoitus, ettei hänen yhtään tarvitse ruveta keksimään itsellensä päämaalia, vaan ainoastaan täyttää se tarkoitus, joka on ja aina on ollut elämässä itsessä. Jos joku nyt minulta kysyisi, mikä tämä tarkoitus on, niin voisin teoreettisesti vastata hänelle, että se on luonnollisen elämän henkiseksi tekeminen tahi että se kulkee kohti totuutta ja ihmisrakkautta, mutta käytännöllisesti tyydyttävää vastausta en voisi antaa hänelle. Minä näet luulen, että elämä ei suinkaan ole yksi ja sama kaikille, vaan että sillä päinvastoin jokaiselle erikseen on erityinen tehtävä valmiina, ja joskaan nämä tehtävät eivät eroa toisistaan lopputarkoituksensa puolesta, koska ne kaikki kohdistuvat maailmata hallitsevan tahdon toteuttamiseen, niin ne voivat suurestikin vaihdella eri yksilöjen mukaan. Kaikkihan eivät ole Nechljudoffeja, jotka heräämisen hetkellä näkevät edessään elämän täynnä hyvitystä. Ja onhan raamatun sanojen mukaan yksi saanut yhden leiviskän, toinen kaksi, kolmas viisi leiviskää. Se, johon jokaisen on taistelemalla pyrittävä, ennenkuin hänestä voi sanoa, että hänen elää henkistä elämää, on tieto tästä sekä sisällisestä että ulkonaisesta tehtävästään ihmisenä . . .

Vakaumukseni on, että Tolstoita arvostellaan oikein ainoastaan silloin, kuin häntä arvostellaan tältä psykologiselta kannalta. Hänen suuri kasvattava merkityksensä meidän ajallemme on siinä, että hän oman kokemuksen nojalla esittää henkisen elämän yksinkertaisuuden ja nöyryyden vastapainoksi itsekkäälle itsetyytyväisyydellemme ja hermostuneelle kyllästymisellemme; lisäksi siinä, että hän näyttää ihmisessä todellakin olevan korkeamman tietoisuuden kuin on se, joka pakottaa häntä epätoivoisella voimanponnistuksella pitämään huolta ainoastaan omasta minästään.

Tolstoin yhteiskunnalliset mielteet sitävastoin ovat siirrettävät oikealle sijalleen. Ne kyllä lähtevät hänen henkisestä tietoisuudestaan, ja Leo Tolstoin tehtävänä on esittää ne maailmalle: epäilemättä ne kuitenkin asettavat yhteiskuntamme ankarimpaan valoon, valoon, joka useinkaan ei lankea niiden eduksi. Mutta olisi pikaista antaa niille sama laaja merkitys, kuin mitä Tolstoi, niiden alkuunpanijana, oikeudenmukaisesti niille antaa. Ne saattavat olla nousevien aikojen kangastuksia, ne saattavat myös olla neron tarve rajoittaa ja selittää kaikki, mutta – niinkuin jo viitattiin – vielä ne ovat ja pysyvät ainoastaan kysymyksinä ratkaisua vailla.

Tästä huolimatta kuitenkin on selvää, että toinen tai toinen yksilö, joka läpikäy saman henkisen kokemuksen kuin Tolstoi, myöskin saattaa omaksua saman elämänlaadun ja saman yhteiskunnallisen katsantotavan, kuin Leo Tolstoi.

Pekka Ervast ¹⁸/₃ 1900.

(*Uusi Aika* 1901, N:o 3, Tammikuun 19 p. 1901, s. 2)